

КЛЮЧОВІ ПОКАЗНИКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ ДЛЯ ДЕРЖАВИ*

©2019 ШІРІНЯН Л. В., ШІРІНЯН А. А.

УДК 336:368
JEL: G22; G14; C51; D81; L25; H32

Шірінян Л. В., Шірінян А. А. Ключові показники ефективності функціонування страхового ринку для держави

Ключові показники ефективності (КПЕ) визначають результативність дій учасників ринкових відносин. Використання КПЕ дотепер не знайшло застосування для аналізу страхового ринку України. Актуальною є проблема визначення, як саме має оцінюватись ефективність страхового ринку з позицій держави. Представлена робота є продовженням циклу праць, присвячених розробці КПЕ для учасників страхового ринку України. Метою статті є розробка системи ключових показників ефективності функціонування страхового ринку України для державних уповноважених органів на основі макро- і мікроекономічних показників, яка б давала змогу отримати комплексну характеристику результатів, що досягаються учасниками страхової системи під впливом державного управління і регулювання. Кількість КПЕ оптимально обмежено для уникнення дублювання показників, які майже не впливають на результативність, і забезпечення доступності даних для розрахунку КПЕ за допомогою даних страхових компаній і державного уповноваженого органу. У роботі вперше розроблено та класифіковано КПЕ функціонування страхового ринку України для держави, серед яких: відсоток застрахованого населення; відсоток застрахованого бізнесу; рівень страхового відшкодування; запас платоспроможності страховиків; запас монополізації; запас конкуренції; частка страхування у формуванні ВВП країни; ефективність страхової діяльності; обсяг податкових надходжень у бюджет. Кожний КПЕ має математичне формулювання й умову забезпечення ефективності. У 2017–2018 рр. умови забезпечення ефективності страхового ринку України реалізовано лише для кількох КПЕ: відсоток застрахованого бізнесу; запас платоспроможності страховиків; запас монополізації та конкуренції для ринку non-life страхування; ефективність страхової діяльності. Розрахунки для інших КПЕ показали неефективність дій державних уповноважених органів.

Ключові слова: ключові показники ефективності, страховий ринок, державні уповноважені органи, управління, регулювання.

DOI:

Табл.: 1. **Формул.:** 22. **Бібл.:** 24.

Шірінян Лада Василівна – доктор економічних наук, доцент, завідувачка кафедри фінансів, Навчально-науковий інститут економіки і управління Національного університету харчових технологій (вул. Володимирська, 68, Київ, 01601, Україна)

E-mail: ladashirinyan@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8349-2113>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/C-5642-2019>

Шірінян Артур Арамович – аспірант кафедри страхування, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана (просп. Перемоги, 54/1, Київ, 03057, Україна)

E-mail: artur_shirinyan@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4264-8799>

УДК 336:368

JEL: G22; G14; C51; D81; L25; H32

Шірінян Л. В., Шірінян А. А. Ключевые показатели эффективности функционирования страхового рынка для государства

Ключевые показатели эффективности (КПЭ) определяют результативность действий участников рыночных отношений. Использование КПЭ до сих пор не нашло применения для анализа страхового рынка Украины. Актуальной является проблема определения, как именно должна оцениваться эффективность страхового рынка с позиций государства. Представленная работа является продолжением цикла работ, посвященных разработке КПЭ для участников страхового рынка Украины. Целью статьи является разработка системы ключевых показателей эффективности функционирования страхового рынка Украины для государственных уполномоченных органов на основе макро- и микроэкономических показателей, которая бы позволяла получить комплексную характеристику результатов, достигаемых участниками страховой системы под влиянием государственного управления и регулирования. Количество КПЭ оптимально ограничено во избежание второстепенных показателей, которые почти не влияют на результативность и обеспечение доступности данных для расчета КПЭ с помощью данных страховых компаний и государственного уполномоченного органа. В работе впервые разработаны и классифицированы КПЭ функционирования страхового рынка Украины для государства, среди которых: процент застрахованного населения; процент застрахованного бизнеса; уровень страхового возмещения; запас платежеспособности страховщиков; запас монополлизации; запас конкуренции; доля страхования в формировании ВВП страны; эффективность страховой деятельности; объем налоговых поступлений в бюджет. Каждый КПЭ имеет математическую формулировку и условие обеспечения эффективности. В 2017–2018 гг. условия обе-

UDC 336:368

JEL: G22; G14; C51; D81; L25; H32

Shirinyan L. V., Shirinyan A. A. The Key Indicators of Efficiency of Functioning of Insurance Market for the State

The Key Performance Indicators (KPIs) determine the effectiveness of market participants. The use of the KPIs has so far not been used for analysis of the Ukrainian insurance market. The urgent problem is to determine how the efficiency of the insurance market should be assessed from the State's point of view. The presented work is a continuation of a series of works devoted to the development of the KPIs for participants of the Ukrainian insurance market. The aim of the article is to develop a system of key indicators of efficiency of functioning of the Ukrainian insurance market for authorized government bodies based on macro- and micro-economic indicators, which would provide a comprehensive description of the results achieved by participants of insurance system under the influence of government administration and regulation. The amount of the KPIs is optimally limited to avoid secondary indicators that have small impact on performance and to data accessibility for the KPI calculation using data from insurance companies and a State authorized body. The paper for the first time develops and classifies the KPIs of functioning of the Ukrainian insurance market for the State, including: percentage of insured population, percentage of insured business; level of insurance indemnity; solvency margin of insurers; margin of monopolization; margin of competition; share of insurance in the formation of the country's GDP; efficiency of insurance activity; volume of tax payments to the State budget. Each KPI has a mathematical formulation and a condition for ensuring efficiency. In 2017–2018, conditions for ensuring efficiency of Ukrainian insurance market were implemented only for a few KPIs: the percentage of insured business;

спечення ефективності страхового ринку України реалізовані тільки для кількох КПЕ: процент застрахованого бізнесу; запас платіжеспособності страховициков; запас монополізації і конкуренції для ринку non-life страхування; ефективність страхової діяльності. Розрахунки для інших КПЕ показали неефективність дій державних уповноважених органів.

Ключеві слова: ключеві показателі ефективності, страховий ринок, державні уповноважені органи, управління, регулювання.

Табл.: 1. **Формул:** 22. **Библ.:** 24.

Ширинян Лада Васильевна – доктор економічних наук, доцент, завідувачка кафедри фінансів, Учебно-науковий інститут економіки і управління Національного університету пищевих технологій (ул. Владимирська, 68, Київ, 01601, Україна)

E-mail: ladashirinyan@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8349-2113>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/C-5642-2019>

Ширинян Артур Арамович – аспірант кафедри страхування, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана (просп. Перемоги, 54/1, Київ, 03057, Україна)

E-mail: artur_shirinyan@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4264-8799>

the solvency margin of insurers; the margin of monopolization and competition for the non-life insurance market; and the efficiency of insurance activity. Calculations for other KPIs showed the inefficiency of actions of the authorized government bodies.

Keywords: key performance indicators, insurance market, authorized government bodies, management, regulation.

Tabl.: 1. **Formulae:** 22. **Bibl.:** 24.

Shirinyan Lada V. – D. Sc. (Economics), Associate Professor, Head of the Department of Finance, Educational and Scientific Institute of Economics and Management of the National University of Food Technologies (68 Volodymyrska Str., Kyiv, 01601, Ukraine)

E-mail: ladashirinyan@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8349-2113>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/C-5642-2019>

Shirinyan Artur A. – Postgraduate Student of the Department of Insurance, Kyiv National Economic University named after V. Hetman (54/1 Peremohy Ave., Kyiv, 03057, Ukraine)

E-mail: artur_shirinyan@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4264-8799>

Підвищення ролі страхової системи України перетворюється на актуальне завдання державної економічної політики. Моніторинг ефективності функціонування страхового ринку здійснювався з боку держави Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг) шляхом аналізу розміщення страхових резервів за напрямками, визначеними Кабінетом Міністрів України [20]. Однак дотепер уповноваженим органом не запропоновано ключових показників ефективності (КПЕ), які б визначали результативність дій влади та постачальників бізнесу для набуття високого рівня розвитку страхового забезпечення в Україні. Тому виникає питання дослідити, як має оцінюватися ефективність страхового ринку з позицій держави та відповідних державних повноважених органів.

Поняття КПЕ запозичене з англійської мови (*key performance indicator*), яке набуло поширення в економіці після публікації Пітера Друкера (*Peter Drucker*) [1], а у страхуванні – в працях Ханса Сіна (*H.-W. Sinn*) [2]. На пострадянському просторі ефективність страхування була об'єктом наукового пошуку авторів Т. В. Большунової [3], Е. А. Прокопьевої [4], Г. Г. Єрмоленко та Е. А. Сініціної [5], В. Г. Садкова і Н. І. Федякової [6], М. М. Панова [7]. Питання досліджувалось й іноземними вченими М. Елінгом (*M. Eling*) [8], М. Вейс (*M. Weiss*) [9], Ф. Бертоні та А. Кросе (*F. Bertoni, A. Croce*) [10]. В українській науковій літературі питання ефективності страхування

на основі мікроекономічного аналізу розкривається в працях В. Демченко [11], Н. Ткаченко і Н. Рябоконт [12], А. Шірінян [13; 14].

Слово «ефект» походить від латинського й означає дію і результативність практичної діяльності [14]. У іноземній літературі використовують також поняття «*performance*» (яке перекладається як «результативність» або як «ефективність») і відповідне англійське скорочення КРІ («*key performance indicators*»). Саме тому в більшості досліджень КРІ має два аспекти: як ступінь досягнення запланованого результату та як співвідношення результатів і фактично здійснених витрат. У подальшому аналізі ми використаємо обидва підходи для визначення критеріїв КПЕ.

Національні стандарти ДСТУ ISO:9000:2015 та ISO:9001:2015 характеризують ефективність через співвідношення між результатом і використаними ресурсами [15; 16].

Не заперечуючи важливість отриманих досягнень у страховій науці, слід наголосити, що на сьогодні в Україні не існує визнаної методики застосування КРЕ у страхуванні. Найбільш широко питання порушувалося в працях групи А. В. Шірінян у частині економіко-правової оцінки конкурентоспроможності ринку страхових послуг [13; 14; 17], з позицій споживачів і постачальників послуг страхування [18; 19]. Цією працею ми продовжуємо даний напрямок досліджень стосовно страхового ринку України та пропонуємо КПЕ функціонування і розвитку страхового ринку з позицій держави.

Метою дослідження є розробка системи ключових показників ефективності функціонування страхового ринку України для державних уповноважених органів на основі макро- та мікроекономічних показників, яка б давала змогу отримати комплексну характеристику результатів, що досягаються учасни-

* Результати дослідження отримано в рамках держбюджетної теми кафедри фінансів Національного університету харчових технологій (м. Київ) «Комплексна оцінка та шляхи підвищення конкурентоспроможності страхового ринку України в контексті європейської інтеграції» за підтримки Міністерства освіти і науки України (номер державної реєстрації 0117U001246, наказ МОНУ № 198 від 10.02.2017 р.

ками страхової системи країни під впливом державного управління та регулювання.

Методологія дослідження спирається на елементи статистичного аналізу в частині формулювання КПЕ на макроекономічному рівні страхового ринку. Ми також використовуємо положення статей Закону України «Про страхування», законодавчі акти та розпорядження Кабінету Міністрів України, чинні нормативи Нацкомфінпослуг. Кількість КПЕ оптимально обмежено для відмови від другорядних показників, які майже не впливають на результативність, і забезпечення доступності даних для розрахунку КПЕ за допомогою даних страхових компаній і даних Нацкомфінпослуг. У зв'язку з диференціацією страхової діяльності в Україні на страхування життя (life) і страхування, іншого, ніж життя (non-life) частину показників визначено окремо для кожного сектора страхової індустрії.

Інформаційними джерелами для розрахунків служили офіційні річні звіти страхових компаній України, офіційні дані Нацкомфінпослуг [20], Державної служби статистики України [21], Державної казначейської служби України [22], наукові публікації дослідників.

Визначення ефективності функціонування страхового ринку може суттєво різнитися залежно від цільової аудиторії: з позицій споживачів послуг, з позицій власників страхових компаній, з позицій держави тощо. У подальшому аналізі ми визначимо КПЕ страхового ринку для ключового учасника страхового ринку – держави – в особі уповноваженого органу нагляду та регулювання (Нацкомфінпослуг або НБУ в разі «спліту»).

Держава має забезпечувати, з одного боку, добробут і високі стандарти життя й убезпечення громадян, а, з іншого боку, – розвиток страхового підприємництва за умов бюджетного наповнення та конкуренції основних гравців на ринку. Саме тому ключовими показниками ефективності функціонування страхового ринку України з позицій державного регулювання ми обрали такі:

- ★ відсоток застрахованого населення (BH);
- ★ відсоток застрахованого бізнесу (BB);
- ★ рівень страхового відшкодування (PB);
- ★ запас платоспроможності страховиків ($ЗП$);
- ★ запас монополізації ($ЗМ$);
- ★ запас конкуренції ($ЗК$);
- ★ частка страхування у формуванні ВВП країни (η);
- ★ ефективність страхової діяльності ($ЕД$);
- ★ податкові надходження в бюджет ($ПН$).

Розглянемо послідовно кожний з наведених КПЕ і дамо математичне формулювання.

Відсоток застрахованого населення (BH) показує, як реалізовано функцію захисту для громадян, тому такий КПЕ визначається через кількість застрахованого населення в країні за допомогою формули:

$$BH = 100\% N_{СТР} / N_{НАС} \quad (1)$$

де $N_{СТР}$ – кількість застрахованого населення; $N_{НАС}$ – чисельність населення.

Вимога для BH як КПЕ формулюється таким чином:

$$BH \rightarrow \max, BH \geq 100\%. \quad (2)$$

Державні уповноважені органи поки що не надають дані про кількість застрахованого населення. Можна оцінити величину BH за допомогою даних Нацкомфінпослуг для кількості договорів ($N_{ДА}$) за договорами добровільного особистого страхування та даних Державної служби статистики щодо кількості населення [20; 21]:

$$BH = 100\% N_{ДА} / N_{НАС}. \quad (3)$$

Кожна людина може страхуватися одночасно за різними програмами страхування, але такий підхід є малоймовірним для нерозвиненого національного страхового ринку. Для оцінки кількості договорів ($N_{ДА}$) за договорами добровільного особистого страхування ми визначали середнє арифметичне від суми кількості укладених договорів страхування здоров'я на випадок хвороби, кількості укладених договорів страхування від нещасних випадків, кількості укладених договорів страхування медичних витрат і кількості укладених договорів страхування життя. Для 2018 р. така оцінка дає значення на рівні $N_{ДА} = 11,9$ млн договорів.

Аналогічним чином ми обрали **відсоток застрахованого бізнесу** (BB) як наступний КПЕ. У зв'язку з неповнотою даних показник BB визначити поки що складно, але його можна оцінити за допомогою даних для кількості договорів зі страховальниками – юридичними і фізичними особами ($N_{ДБ}$), які публікуються у річних звітах Нацкомфінпослуг, і даних про кількість юридичних і фізичних осіб в країні ($N_{Б}$), що публікуються Державною службою статистики України:

$$BB = 100\% N_{ДБ} / N_{Б}. \quad (4)$$

Вимога для BB як одного з КПЕ формулюється таким чином:

$$BB \rightarrow \max, BB \geq 100\%. \quad (5)$$

За оцінками Державної служби статистики, в країні налічувалось 1778 тис. фізичних осіб – підприємців у 2018 р. (1650 тис. – у 2017 р.) [21]. За даними Нацкомфінпослуг, кількість укладених договорів страхування фінансових ризиків з фізичними особами у 2018 р. становила 5803 тис. (6988 тис. – у 2017 р.) [20]. Такі дані дають високу оцінку величини відсотка застрахованого бізнесу фізичних осіб – підприємців на рівні $BB = 326\%$ для 2018 р. Дані щодо страховальників – юридичних осіб, на жаль, мають низький рівень достовірності, тому не були використані в представлений роботі.

Рівень страхового відшкодування (PB) для держави служить індикатором забезпечення рівня страхових гарантій, і тому нами обраний як КПЕ. Такий показник визначається через відношення страхового відшкодування до величини страхових премій:

$$PB = 100\% CB / ВП, \quad (6)$$

де CB – страхове відшкодування; $ВП$ – валові премії.

Співвідношення (6) можна оцінювати як на рівні окремої страхової компанії або страхової послуги, так і для аналізу ефективності всього страхового ринку з позицій держави (або покупця страхової послуги).

Для держави ефективність страхування є високою в разі виконання умов:

$$PB \rightarrow \max, PB > 50\%. \quad (7)$$

За даними Нацкомфінпослуг, станом на грудень 2018 р. показник PB на ринку становить близько 26%, а за видами страхування він розподілений таким чином: 60,1% – для медичного страхування, 44,7% – для обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів, 37,7% – для добровільного особистого страхування, 36,2% – для недержавного обов'язкового страхування, 30,9% – для страхування фінансових ризиків [20]. Отже, з позицій державних уповноважених органів у 2017–2018 рр. ефективність страхового ринку була досягнута лише для медичного страхування.

Показник запасу платоспроможності страховиків ($ЗП$) є базовим КПЕ для державних уповноважених органів, оскільки спирається на законодавчі вимоги щодо платоспроможності страховиків. Величина показника $ЗП$ розраховується за формулою:

$$ЗП = ФЗП / НЗП, \quad (8)$$

де $НЗП$ – нормативний запас платоспроможності; $ФЗП$ – фактичний запас платоспроможності.

Загалом нормативний запас платоспроможності ($НЗП$) усіх страховиків на ринку можна оцінювати за формулою для премій і страхових виплат. Оскільки рівень страхових виплат PB на ринку є невисоким і останніми роками становить близько 25% від премій, то краще для України підходить формула для $НЗП$ на основі премій:

$$НЗП = 0,18 (ВП - 0,5 СПи), \quad (9)$$

де $ВП$ – сума валових страхових платежів на ринку; $СПи$ – загальна сума страхових платежів, які належать перестраховикам.

Фактичний запас платоспроможності ($ФЗП$) усіх страхових компаній на ринку можна визначати за формулою:

$$ФЗП = А - НА - З, \quad (10)$$

де $А$ – загальна сума активів (інформація, присутня у звітах Нацкомфінпослуг); $НА$ – загальна сума необоротних активів; $З$ – загальна сума довгострокових зобов'язань і забезпечень.

Величину $ФЗП$ можна одержати шляхом сумування даних для $А$, $НА$, $З$ по всіх страховиках.

Враховуючи вимоги страхового законодавства, величина $ЗП$ відповідатиме умові:

$$ЗП \rightarrow \max, ЗП > 1. \quad (11)$$

Нацкомфінпослуг не дає значення такого важливого показника. Відповідні розрахунки для страхового ринку України можна знайти в наших попередніх працях [17]. Оцінку цього показника наведено далі в тексті.

Держава має забезпечувати низький ступінь монополізації страхового ринку, яку можна оцінити за допомогою питомої частки суб'єктів господарювання на ринку та показника концентрації (CR_3):

$$CR_3 = 100\% (ВП_1 + ВП_2 + ВП_3) / ВП, \quad (12)$$

де $ВП_1, ВП_2, ВП_3$ – це валові премії трьох страховиків, що мають найбільший обсяг зібраних страхових премій на ринку; $ВП$ – премії всіх страховиків на ринку.

Згідно з антимонопольним законодавством України ринок вважається монополізованим за умов: $CR_3 > 50\%$ [23]. Саме тому ми пропонуємо відповідний КПЕ у вигляді **показника запасу концентрації або запасу монополізації** ($ЗМ$). Показник $ЗМ$ визначає, у скільки разів концентрація послуг є меншою за максимальну концентрацію, що відповідає монопольному стану:

$$ЗМ = 50\% / CR_3. \quad (13)$$

Умова для цього КПЕ запишеться як:

$$ЗМ \rightarrow \max, ЗМ > 1. \quad (14)$$

Останніми роками для оцінювання конкуренції на ринку використовують індекс Герфіндаля – Гіршмана (Херфіндаля – Хіршмана, $ННІ$). Національне законодавство не дає чітких критеріїв для цього показника, однак у працях науковців аргументується, що конкуренція на ринку є високою (ефективною) з пропорційно розподіленим ринком для $ННІ \leq 1000$ [13; 14]. Саме тому ми обираємо величину $ННІ = 1000$ як межу для показника Герфіндаля – Гіршмана, що характеризує перехід від рівня високої конкуренції до рівня слабкої та монополістичної конкуренції та пропонуємо КПЕ у вигляді показника запасу конкуренції ($ЗК$). Величина $ЗК$ показує, у скільки разів фактична конкуренція страховиків є більшою за мінімально можливу конкуренцію, коли $ННІ = 1000$:

$$ЗК = 1000 / ННІ. \quad (15)$$

Умова для показника $ЗК$ як КПЕ запишеться як:

$$ЗК \rightarrow \max, ЗК > 1. \quad (16)$$

Важливість страхової індустрії визначається впливом на формування ВВП і може бути оцінена відсотком обсягів страхових послуг у ВВП. У страховій науці такий показник отримав назву **ємності страхування**, або **показник проникнення** (η). Відповідний КПЕ може бути визначений за формулою:

$$\eta = 100\% ВП / ВВП. \quad (17)$$

Аналіз виявляє, що для країн з розвинутою економікою показник η становить понад 5%, для країн з перехідною економікою ємність η зазвичай є меншою за 5–6% [13; 14]. Дані за останнє десятиліття виявляють рівень ємності страхових послуг в Україні близько 1–2%, що виявляє проблему неефективності страхових послуг у частині формування ВВП.

Вимога для показника η як КПЕ формулюється таким чином:

$$\eta \rightarrow \max, \eta \geq 5\%. \quad (18)$$

Держава має бути зацікавлена у збільшенні обсягу премій, оскільки страховики сплачують 3% податок на дохід від діяльності з видів страхування, інших, ніж страхування життя. Тобто, окрім податку на прибуток, страховики ще сплачують 3% податку з чистих премій (ЧП). З цих позицій доцільно розглянути **показник ефективності страхової діяльності (ЕД)**. Ефективність страхової діяльності на мікрорівні визначає ділову активність компанії в частині проведення страхових операцій [14]. На макрорівні показник *ЕД* визначає відсоток страхових премій від активів всіх страховиків:

$$ЕД = 100\% ВП / А. \quad (19)$$

Для держави важливо, щоб страхова діяльність була пріоритетною (або, принаймні, не другорядною) для страховиків. Умова для такого КПЕ запишеться як:

$$ЕД \rightarrow \max, ЕД > 25\%. \quad (20)$$

Наступний КПЕ для держави – **обсяг податкових надходжень у бюджет (ПН)**, який оцінюється за формулою:

$$ПН = 18\% \text{ від } Пр + 3\% \text{ від } ЧП, \quad (21)$$

де *ЧП* – чисті премії, які визначаються як валові премії *ВП* за мінусом премії, передані у перестраховання (*СПн*).

На жаль, дані щодо *ПН* не надаються у звітах Нацкомфінпослуг. Однак податкові надходження страховиків до Зведеного бюджету України та частку таких надходжень у надходженнях Зведеного бюджету України (*ЧПН*) можна знайти на сайті Державної казначейської служби України [22].

Умови для показника *ПН* як одного з КПЕ запишуться так:

$$ПН \rightarrow \max, ЧПН > 5\%. \quad (22)$$

Частка податкових надходжень *ЧПН* у надходженнях Зведеного бюджету України оцінюється за останні 10 років у середньому на рівні 1,39% у загальних надходженнях до Зведеного бюджету України [24]. Такі дані свідчать про низьку ефективність виконання фіскальної функції за чинної системи оподаткування.

Систематизація та розрахунки розроблених КПЕ для страхового ринку України наведено в *табл. 1*. Серед дев'яти КПЕ умови забезпечення ефективності

реалізовані лише для кількох КПЕ: відсоток застрахованого бізнесу; запас платоспроможності страховиків; запас монополізації та запас конкуренції для ринку non-life страхування; ефективність страхової діяльності. Розрахунки для інших КПЕ виявляють неефективність страхового ринку з позицій держави, що викликає запитання до правильності та результативності дій уповноважених органів щодо розвитку страхового ринку та його окремих сегментів.

Аналіз часової динаміки та забезпечення норм державних детермінантів ефективного функціонування страхового ринку України для 2017–2018 рр. показує позитивну тенденцію та покращення таких КПЕ: *ВН, РВ, ПН, ЗМ, ЗК* для non-life страхування. Зменшення ефективності спостерігається останніми роками за такими КПЕ: *ВБ, ЗП, η , ЕД, ЧПН, ЗК* для life-страхування.

ВИСНОВКИ

У роботі вперше розроблено та класифіковано детермінанти ефективного функціонування страхового ринку України у вигляді ключових показників ефективності. Кількість КПЕ для державних уповноважених органів – 9: відсоток застрахованого населення; відсоток застрахованого бізнесу; рівень страхового відшкодування; запас монополізації; запас конкуренції; запас платоспроможності страховиків; ємність страхування; ефективність страхової діяльності; податкові надходження у бюджет.

Систематизація та розрахунки КПЕ для страхового ринку України з позиції держави виявили, що у 2017–2018 рр. умови забезпечення ефективності реалізовані лише для кількох КПЕ: відсоток застрахованого бізнесу; запас платоспроможності страховиків; запас монополізації та запас конкуренції для ринку non-life страхування; ефективність страхової діяльності. Розрахунки для інших КПЕ показали неефективність дій уповноважених органів щодо: відшкодування для обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів; добровільного особистого страхування; недержавного обов'язкового страхування; для страхування фінансових ризиків. Виявлено, що неефективними для держави є страхові послуги в частині формування ВВП, частка податкових надходжень у Зведеному бюджеті України.

Для останніх двох років отримано позитивні тенденції та покращення таких КПЕ: *ВН, РВ, ПН, ЗМ, ЗК* для non-life страхування та зменшення ефективності за такими КПЕ: *ВБ, ЗП, η , ЕД, ЧПН, ЗК* для life-страхування.

Подальші дослідження слід спрямувати на кореляційний аналіз для наведених КПЕ та перевірку критеріїв виконання ефективності функціонування страхового ринку України для інших його учасників. ■

Оцінка ефективності функціонування страхового ринку України *

№ з/п	Назва КПЕ, одиниця вимірювання	Формула розрахунку КПЕ	Умова забезпечення ефективності	Дані за 2017 р.	Дані за 2018 р.
Весь страховий ринок					
1	Відсоток застрахованого населення (ВН), %	$VH = 100\% N_{\text{ДД}} / N_{\text{НАС}}$	$VH \rightarrow \max, VH \geq 100\%$	25%	28%
2	Відсоток застрахованого бізнесу (ВБ), %	$VB = 100\% N_{\text{ДБ}} / N_{\text{Б}}^{**}$	$VB \rightarrow \max, VB \geq 100\%$	423%	336%
3	Рівень страхового відшкодування (РВ), %	$PV = 100\% CB / VP$	$PV \rightarrow \max, PV > 50\%$	24%	26%
4	Запас платоспроможності (ЗП), од.	$ZP = H3P / \Phi3P$	$ZP \rightarrow \max, ZP > 1$	2,63	1,95
5	Ємність страхування (η), %	$\eta = 100\% VP / VBP$	$\eta \rightarrow \max, \eta \geq 5\%$	1,46%	1,27%
6	Ефективність страхової діяльності (ЕД), %	$ED = 100\% VP / A$	$ED \rightarrow \max, ED > 25\%$	75,7%	68,3%
7	Податкові надходження (ПН, млн грн і ЧПН, %)	$PN = 18\% Pr + 3\% ЧП$	$PN \rightarrow \max$	931	1118
			$ЧПН > 5\%$	1,3%	0,1%
Страхування життя (life)					
3.1	Рівень страхового відшкодування (РВ), %	$PV = 100\% CB / VP$	$PV \rightarrow \max, PV > 50\%$	19%	18%
8.1	Запас монополізації (ЗМ), од.	$ZM = 50\% / CR_3$	$ZM \rightarrow \max, ZM > 1$	0,92	0,92
9.1	Запас конкуренції (ЗК), од.	$ZK = 1000 / HHI$	$ZK \rightarrow \max, ZK > 1$	0,71	0,69
Страхування інше, ніж страхування життя (non-life)					
3.2	Рівень страхового відшкодування (РВ), %	$PV = 100\% CB / VP$	$PV \rightarrow \max, PV > 50\%$	39%	39,8%
8.2	Запас монополізації (ЗМ), од.	$ZM = 50\% / CR_3$	$ZM \rightarrow \max, ZM > 1$	2,35	3,33
9.2	Запас конкуренції (ЗК), од.	$ZK = 1000 / HHI$	$ZK \rightarrow \max, ZK > 1$	3,28	4,03

Примітки: * – позначення пояснено в основному тексті. Доступність даних для розрахунку КПЕ досягається через використання щоквартальних і річних звітів Нацкомфінпослуг; ** – пораховано на основі даних фізичних осіб – підприємців

Джерело: авторська розробка і класифікація.

ЛІТЕРАТУРА

1. Друкер П. Ф. Менеджмент. Задачи, обязанности, практика / пер. с англ. М.: ИД «Вильямс», 2008. 992 с.
2. Sinn H.-W. The efficiency of insurance market. *European Economic Review*. 1978. Vol. 11. Issue 4. P. 321–341.
3. Большунова Т. В. Критерии и показатели оценки социальной эффективности страхования. *Вестник Томского государственного университета*. 2008. № 10. С. 195–197.
4. Прокопьева Е. Л. Оценка эффективности страхового сектора: методы и подходы. *Финансы и кредит*. 2016. № 12. С. 50–60.
5. Ермоленко Г. Г., Синицина Е. А. Комплексная оценка эффективности страховых услуг. Научный вестник: *Финансы, банки, инвестиции*. 2016. № 1. С. 51–55.
6. Садков В. Г., Федякова Н. И. Системные основы развития страховых отношений и обоснование общественной эффективности системы страхования. *Финансы и кредит*. 2007. № 24. С. 43–52.
7. Панов М. М. Оценка деятельности и система управления компанией на основе КРІ. М.: Инфра-М, 2013. 255 с.
8. Huang W., Eling M. An Efficiency Comparison of the Non-life Insurance Industry in the BRIC Countries. *European Journal of Operational Research*. 2013. Vol. 226. Issue 3. P. 577–591.

9. Weiss M. A. International P/L Insurance Output, Input and Productivity Comparisons. *The Geneva Papers on Risk and Insurance Theory*. 1991. Vol. 16. No. 2. P. 179–200.

10. Bertoni F., Croce A. The Productivity of European Life Insurers: Best-practice Adoption vs. Innovation. *The Geneva Papers on Risk and Practice*. 2011. Vol. 36. Issue 2. P. 165–185.

11. Демченко В. М. Методичні підходи до оцінки ефективності діяльності страхових компаній у сфері накопичувального страхування. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. Вип. 1. С. 131–135.

12. Ткаченко Н., Рябоконь Н. Ефективність системи реалізації страхових продуктів у діяльності страховика. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2013. Вип. 1. С. 122–133.

13. Шірінян Л. В. Фінансове регулювання страхового ринку України: проблеми теорії та практики: монографія. Київ: Центр навчальної літератури, 2014. 458 с.

14. Шірінян Л. В., Шірінян А. С. Нова методологія комплексної оцінки конкурентоспроможності ринку страхових послуг України: фактори масштабу і суперництва, тенденції та порівняння. *Облік і фінанси*. 2019. № 1. С. 153–162.

15. Національний стандарт України. DSTU ISO:9000:2015. Системи управління якістю. Вимоги. Київ : УкрНДНЦ, 2016. 45 с.
16. Національний стандарт України. DSTU ISO:9001:2015. Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів. Київ : УкрНДНЦ, 2016. 22 с.
17. Шірінян Л. В., Шашенко О. В., Шірінян А. А. Економіко-правовий аналіз розміщення страхових резервів страхових компаній і перестраховання у нерезидентів. *Бізнес Інформ*. 2019. № 7. С. 250–260.
18. Шірінян А. А., Шірінян Л. В. Ключові показники ефективності функціонування страхового ринку для покупців страхових послуг. *Проблеми економіки*. 2019. № 3.
19. Шірінян Л. В., Шірінян А. А. Ключові показники ефективності функціонування страхового ринку для страхових компаній. *Облік і Фінанси*. 2019. № 3.
20. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: <http://www.nfp.gov.ua>
21. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/edrpo/ukr/EDRPU_2019/ks_opfg/ks_opfg_0119.htm
22. Виконання Державного бюджету. Офіційний сайт Державної казначейської служби України URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/richniy-zvit-pro-vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu-ukraini-za-2017-rik>
23. Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 р. № 2210-III (зі змінами і доповненнями). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>
24. Шірінян Л. В., Бойко С., Толстенко О. Аналіз і прогнозування надходжень до Державного бюджету України від податку на прибуток страхових компаній. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка*. 2019. № 3. С. 56–64.

REFERENCES

- Bertoni, F., and Croce, A. "The Productivity of European Life Insurers: Best-practice Adoption vs. Innovation". *The Geneva Papers on Risk and Practice*, vol. 36, no. 2 (2011): 165-185.
- Bolshunova, T.V. "Kriterii i pokazateli otsenki sotsialnoy effektivnosti strakhovaniya" [Criteria and indicators for assessing the social effectiveness of insurance]. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta*, no. 10 (2008): 195-197.
- Demchenko, V. M. "Metodychni pidkhody do otsinky efektyvnosti diialnosti strakhovykh kompanii u sferi nakopychuvalnoho strakhuvannia" [Methodical approaches to the evaluation of the performance of insurance companies in the field of cumulative insurance]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*, no. 1 (2014): 131-135.
- Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. http://www.ukrstat.gov.ua/edrpo/ukr/EDRPU_2019/ks_opfg/ks_opfg_0119.htm
- Druker, P. F. *Menedzhment. Zadachi, obyazannosti, praktyka* [Management. Tasks, responsibilities, practice]. Moscow: ID «Vilyams», 2008.
- Huang, W., and Eling, M. "An Efficiency Comparison of the Non-life Insurance Industry in the BRIC Countries". *European Journal of Operational Research*, vol. 226, no. 3 (2013): 577-591.
- [Legal Act of Ukraine] (2001). <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>
- Natsionalna komisiia, shcho zdiisniuie derzhavne rehulivannia u sferi ryнкiv finansovykh posluh. <http://www.nfp.gov.ua>
- Natsionalnyi standart Ukrainy. DSTU ISO:9000:2015. Systemy upravlinnia yakistiu. Vymohy* [National standard of Ukraine. DSTU ISO:9000:2015. Quality management systems. Requirements].
- Natsionalnyi standart Ukrainy. DSTU ISO:9001:2015. Systemy upravlinnia yakistiu. Osnovni polozhennia ta slovnyk*

terminiv [National standard of Ukraine. DSTU ISO:9001:2015. Quality management systems. Basic terms and glossary]. Kyiv: UkrNDNTs, 2016.

Panov, M. M. *Otsenka deyatelnosti i sistema upravleniya kompaniy na osnove KPI* [Performance evaluation and company management system based on KPI]. Moscow: Infra-M, 2013.

Prokopeva, Ye. L. "Otsenka effektivnosti strakhovogo sektora: metody i podkhody" [Assessment of the effectiveness of the insurance sector: methods and approaches]. *Finansy i kredit*, no. 12 (2016): 50-60.

Sadkov, V. G., and Fedyakova, N. I. "Sistemnyye osnovy razvitiya strakhovykh otnosheniy i obosnovaniye obshchestvennoy effektivnosti systemy strakhovaniya" [The systemic basis for the development of insurance relations and the rationale for the social effectiveness of the insurance system]. *Finansy i kredit*, no. 24 (2007): 43-52.

Shirinyan, A. A., and Shirinyan, L. V. "Kliuchovi pokaznyky efektyvnosti funktsionuvannia strakhovoho rynku dlia pokuptsiv strakhovykh posluh" [Key indicators of the effectiveness of the insurance market for buyers of insurance services]. *Problemy ekonomiky*, no. 3 (2019).

Shirinyan, L. V. *Finansove rehulivannia strakhovoho rynku Ukrainy: problemy teorii ta praktyky* [Financial regulation of the Ukrainian insurance market: problems of theory and practice]. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury, 2014.

Shirinyan, L. V., and Shirinyan, A. A. "Kliuchovi pokaznyky efektyvnosti funktsionuvannia strakhovoho rynku dlia strakhovykh kompanii" [Key indicators of the effectiveness of the insurance market for insurance companies]. *Oblik i Finansy*, no. 3 (2019).

Shirinyan, L. V., and Shirinyan, A. S. "Nova metodolohiia kompleksnoi otsinky konkurentospromozhnosti rynku strakhovykh posluh Ukrainy: factory masshtabu i supernytstva, tendentsii ta porivniannia" [New methodology for comprehensive assessment of the competitiveness of the Ukrainian insurance market: factors of scale and rivalry, trends and comparisons]. *Oblik i finansy*, no. 1 (2019): 153-162.

Shirinyan, L. V., Boiko, S., and Tolstenko, O. "Analiz i prohnozuvannia nadkhodzhen do Derzhavnogo biudzhetu Ukrainy vid podatku na prybutok strakhovykh kompanii" [Analysis and forecasting of revenues to the State Budget of Ukraine from the income tax of insurance companies]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu im. Tarasa Shevchenka*, no. 3 (2019): 56-64.

Shirinyan, L. V., Shashenko, O. V., and Shirinyan, A. A. "Ekonomiko-pravovyi analiz rozmishchennia strakhovykh rezerviv strakhovykh kompanii i perestrakhuvannia u nerezydentsiv" [Economic and legal analysis of placement of insurance reserves of insurance companies and reinsurance in non-residents]. *Biznes Inform*, no. 7 (2019): 250-260.

Sinn, H.-W. "The efficiency of insurance market". *European Economic Review*, vol. 11, no. 4 (1978): 321-341.

Tkachenko, N., and Riabokon, N. "Efektyvnist systemy realizatsii strakhovykh produktiv u diialnosti strakhovyka" [Efficiency of the system of realization of insurance products in the activity of the insurer]. *Visnyk Ternopilskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu*, no. 1 (2013): 122-133.

"Vykonannia Derzhavnogo biudzhetu" [Execution of the State Budget]. Ofitsiinyi sait Derzhavnoi kaznacheiskoi sluzhby Ukrainy. <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/richniy-zvit-pro-vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu-ukraini-za-2017-rik>

Weiss, M. A. "International P/L Insurance Output, Input and Productivity Comparisons". *The Geneva Papers on Risk and Insurance Theory*, vol. 16, no. 2 (1991): 179-200.

Yermolenko, G. G., and Sinitsina, E. A. "Kompleksnaya otsenka effektivnosti strakhovykh uslug" [Comprehensive assessment of the effectiveness of insurance services]. *Nauchnyy vestnik: Finansy, banki, investitsii*, no. 1 (2016): 51-55.